

* * *

Mnogo je o Ivšiću rečeno u 50 godina otkako nije više među nama, njegovi su radovi postali temelj budućim istraživanjima, njegova su mišljenja o jezičnim pitanjima i danas bitna i važna, tim više što mnoga pitanja, poglavito pravopisna, postavljamo i danas. Ipak, još nismo potpuno opisali sve što bismo trebali jer u Ivšića je doista mnogo *općih mjesta* suvremenoga hrvatskoga jezikoslovlja kojima se danas služimo i ne znajući da smo ih dobili od Ivšića.

Sažetak

Sanda Ham, Filozofski fakultet, Osijek
UDK 811.163.42-26 (091), pregledni rad

primljen 16. travnja 2012., prihvaćen za tisak 31. listopada 2012.

The Opinion of Modern Linguists about Ivšić's
Attitude toward the Standard Croatian Language

The paper presents the opinions of present day linguists about Ivšić's work and his contributions to the standard Croatian language. There is a more detailed discussion about Ivšić's accentological views, about his argumentation of why *neću* should be spelled as one word, and about his observations and recordings of allophones.

PITANJA I ODGOVORI

BOJNI, BOJEVI ILI BORBENI?

Hrvatsko je zakonodavstvo unazad nekoliko godina prošlo zahtjevan put usklađivanja s propisima Europske Unije. Među važnijim zakonima koji se našao na tom putu Kazneni je zakon (NN 125/11) koji je Hrvatski sabor donio na sjednici 21. listopada 2011. godine. Zakon je ponovno izmijenjen i dopunjen 14. prosinca 2012., i to na sjednici Hrvatskoga sabora na kojoj je donesena Odluka o proglašenju Za-

kona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN 144/12).¹ Odredbe su Kaznenoga zakona (NN 125/11, 144/12) stupile na snagu 1. siječnja 2013. godine, a s njima i nazivoslovne promjene. Jedna od njih je i zamjena pridjeva *bojni* pridjevima *borbeni* i *bojevi* u dvočlano ustrojenim nazivima: *bojna spremnost* → *borbena spremnost*, *bojni moral* → *borbeni moral*, *bojna situacija* → *borbena situacija*, *bojno djelovanje* → *borbeno djelovanje*, *bojna spremnost* → *bojeva spremnost*. Propitujemo (ne)opravdanost na-

¹ Kazneni je zakon RH donio Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske na sjednici 19. rujna 1997. Posljednja je izmjena i dopuna već dosegla brojku trinaest. Vidi: Kazneni zakon, NN 110/97., 27/98. – ispravak, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 125/11, 144/12.

zivoslovnih izmjena i s obzirom na tradiciju hrvatskoga pravnoga nazivlja i s obzirom na njihovu normativnu usklađenost.

Riječ je o tom da je zakonopisac u Kaznenom zakonu (NN 125/11, 144/12) promijenio dvočlano ustrojene nazive *bojna spremnost*, *bojni moral*, *bojna situacija*, *bojno djelovanje* koji su do stupanja na snagu novoga Zakona bili propisani Kaznenim zakonom (NN 57/11). Navode se zakonske odredbe staroga Zakona u kojima je razvidna uporaba navedenih naziva:

„Samovoljno udaljenje i bijeg iz vojne postrojbe ili službe

Članak 367.

2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se i vojna osoba koja više od dva puta i kraće od deset dana nedozvoljeno boravi izvan svoje postrojbe ili službe te vojna osoba koja samovoljno napusti svoju jedinicu ili službu za vrijeme izvršenja važnog zadatka ili povećanog stupnja bojne *spremnosti postrojbe*.“ (čl. 367. staroga KZ-a, NN 57/11)

„Slabljenje *bojnog morala* i *bojne situacije*
Članak 383.

(1) Vojna osoba koja za vrijeme ili izravno pred boj ili *bojno djelovanje* bijegom, bacanjem oružja ili streljiva, širenjem straha, stvaranjem nereda ili zabune, ili na drugi način slabi *bojni moral* postrojbe ili nanosi štetu *bojnoj situaciji*, kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(2) Vojna osoba koja ne poduzme potrebne mjere prema podređenom koji za vrijeme ili izravno pred boj ili *bojno djelovanje* širi strah među vojnicima, stvara nered ili zabunu u postrojbi, ili na drugi način slabi *bojni moral* postrojbe ili nanosi štetu *bojnoj situ-*

aciji, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.“ (čl. 383. staroga KZ-a, NN 57/11)

U sada važećem Kaznenom zakonu (NN 125/11, 144/12), čije su odredbe, podsjećam, stupile na snagu s prvim danom nove godine, pridjev je *bojni* u navedenim dvočlanim nazivima zamijenjen pridjevom *borbeni*, što potvrđuje zakonski članak 377.:

„Slabljenje *borbenog morala* i *borbene situacije*

Članak 377.

(1) Vojna osoba koja za vrijeme ili izravno pred *borbeno djelovanje*, bacanjem oružja ili streljiva, širenjem straha, stvaranjem nereda ili zabune, ili na drugi način slabi *borbeni moral* postrojbe, *bojevu spremnost* ili nanosi štetu *borbenoj situaciji*, kaznit će se kaznom zatvora od tri do dvanaest godina.

(2) Vojna osoba koja ne poduzme potrebne mjere prema podređenom koji za vrijeme ili izravno pred *borbeno djelovanje* širi strah među vojnicima, stvara nered ili zabunu u postrojbi, ili na drugi način slabi *borbeni moral* postrojbe ili nanosi štetu borbenoj situaciji, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.“ (čl. 377. važećega KZ-a, NN 125/11, 144/12)

Iz zakonskoga se članka 377. stavka 1. Kaznenoga zakona (NN 125/11, 144/12) može razabrati i to da je zakonopisac uveo i pridjev *bojev* u nazivu *bojeva spremnost*² koji nije bio dio nazivoslovlja staroga Kaznenoga zakona (NN 57/11) – u već navedenom članku 367. staroga Kaznenoga zakona (NN 57/11) navodi se *bojna spremnost*, a ne *bojeva spremnost*. Radi preglednosti tablično se prikazuje staro i novo kazneno nazivlje:

² *Bojeva se spremnost*, osim navedenim čl. 377., potvrđuje i člankom 365. istoga Zakona: „(1) Vojna osoba koja ne poduzme propisane, zapovjedene ili druge očito potrebne mjere za čuvanje života i zdravlja ljudi koji su joj povjereni, za osiguranje i održavanje u ispravnom stanju objekata, predmeta i sredstava koji služe *bojevoj spremnosti*, za urednu opskrbu hranom, opremom i materijalom

stari Kazneni zakon (NN 57/11)	važeći Kazneni zakon (NN 125/11, 144/12)
<i>bojni moral</i>	<i>borbeni moral</i>
<i>bojna situacija</i>	<i>borbena situacija</i>
<i>bojno djelovanje</i>	<i>borbeno djelovanje</i>
<i>bojna spremnost</i>	<i>bojeva spremnost</i>
<i>bojno sredstvo/borbeno sredstvo</i>	<i>borbeno sredstvo/bojno sredstvo</i>

Iz tabličnoga je prikaza razvidno i to da je u starom Kaznenom zakonu (NN 57/11) jedina uočena nazivoslovna nedosljednost u nazivu *bojno sredstvo* jer se uz taj naziv, ali samo u jednom primjeru, rabi i naziv *borbeno sredstvo* pa sinonimično ulaze oba pojma, a što nije poželjno ni za jedan, pa tako ni za pravni nazivoslovni sustav. Riječ je o zakonskom čl. 382. staroga Kaznenoga zakona (NN 57/11) koji donosi navedenu nazivoslovnu sinonimiju:

„Ostavljanje neprijatelju neoštećenih *bojnih sredstava*

Članak 382.

(1) Vojna osoba koja dozvoli da neprijatelju padne u ruke bitno neoštećeno vojno skladište, brod, zrakoplov, tenk, ili drugo *borbeno sredstvo*, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.“ (čl. 382. staroga KZ-a, NN 57/11)

Zanimljivo je da je u važećem Kaznenom zakonu (čl. 376., NN 125/11, 144/12) preuzet sadržaj navedenoga članka staroga Kaznenoga zakona (čl. 382., NN 57/11), a time i sinonimična uporaba *bojnoga/borbenoga sredstva*.³

„Ostavljanje neprijatelju neoštećenih *bojnih sredstava*

Članak 376.

(1) Vojna osoba koja dopusti da neprijatelju padne u ruke bitno neoštećeno vojno skladište, brod, zrakoplov, tenk, ili drugo slično *borbeno sredstvo*, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“ (čl. 376. važećega KZ-a, NN 125/11, 144/12)

Sinonimija u nazivoslovlju kao i same nazivoslovne promjene narušava stabilnost svakoga nazivoslovnoga sustava; nazive se, naime, ne smije bez valjanoga razloga mijenjati, upozoravaju autorice Hrvatskoga terminološkog priručnika Lana Hudeček i Milica Mihaljević (2. ispravljeno izdanje, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010., str. 76.). Stoga se i postavlja pitanje opravdanosti navedenih nazivoslovnih promjena u sada već važećem Kaznenom zakonu (NN 125/11, 144/12) i s normativnoga gledišta, ali i s obzirom na ustaljenost navedenih hrvatskopравnih naziva.

Normativna se (ne)opravdanost nazivoslovnih promjena (*bojni* → *borbeni/bojevi*) u posljednjim izmjenama Kaznenoga zakona

postrojbe koja joj je povjerena, za čuvanje i njegu službenih životinja, ili da se na vrijeme i propisno obave osiguravajući radovi ili osiguranje objekata koji su joj povjereni, pa time izazove opasnost za život ili tijelo ljudi, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.“ (čl. 365. važećega KZ-a, NN 125/11, 144/12).

³ U ostalim zakonskim člancima važećega Kaznenoga zakona (NN 125/11, 144/12) koji se odnose na *borbena sredstva* nije uočena navedena sinonimičnost, odnosno uz pridjev se *borbeni* ne upotrebljava i *bojni*.

(NN 125/11, 144/12) može propitati zagledanjem u suvremene normativne priručnike, poglavito rječnike. U Anićeve Rječniku hrvatskoga jezika uz pridjev *bojni* upućuje se na *bojevni* koji se značenjski određuje kao onaj 'koji služi za boj, za razliku od vježbovnog, manevarskog; bojni [*~ metak*]' (str. 74.). Svoju rječničku natuknicu u Anića ima i pridjev *bojev(i)* uz koji se navodi 'bojni, bojevni [*~ (nuklearna) glava*]' (str. 74.) što znači da su u tom rječniku značenjski izjednačena tri pridjeva: *bojni*, *bojevni* i *bojevi*, a tako je i u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku: uz *bojevi* ondje se navodi 'usp. bojni, bojevni', s tim da se za *bojni otrovi* značenje proširuje na 'kemijske tvari za uništavanje žive sile u ratu, zabranjeni Haškom konvencijom (1899)', a što nije značenjski određeno u Anićeve rječniku. Pridjev pak *borben* (određeni oblik *borbeni*) u Anićeve rječniku ima značenje 'koji je sklon borbi, koji ima želju da se bori', a tim je značenjima u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku pridruženo i značenje 'koji sudjeluje u borbi'. U tim dvama rječnicima dakle *borbeni* ne znači i ono što znače *bojni*, *bojevi* i *bojevni* jer mu nije pridruženo značenje 'koji služi za boj, odnosno borbu'.

U Šonjinu rječniku uz pridjev *bojevi* upućuje se na prihvatljiviji lik: *bojni* ('*bojevi* → *bojni* 1', str. 89.) pa je već tom uputnicom taj rječnik usuprot Anićeve normativnom izjednačivanju pridjeva *bojev(i)*, *bojni*, *bojevni*, ali i onom u Hrvatskom enciklopedijskom rječniku. Uz pridjev *bojni* pod prvim značenjem u Šonjinu rječniku navodi se značenje 'koji se odnosi na boj: *~o polje*, *~ red*, *~ metak*'. U tvorbi riječi u hrvatskome književnome jeziku Stjepan Babić navodi da pridjevi sa sufiksom *-ni* (a takav je pridjev *bojni*) imaju opće odnosno značenje koje se može opisati upravo preoblikom: 'koji se odnosi na' (str. 426.), a kako je i primijenjeno u značenjskoj

definiciji Šonjina rječnika. Isti je model u rječniku primijenjen uz natuknicu *borbeni*: 'koji se odnosi na borbu; bojni, ratni: *~ sredstva*, *~ redovi*, *~ moral*, *~ pjesme*' (str. 92.). Dakle, *borbeni* znači isto što i *bojni* i *ratni* te se kao sinonimi (kao što su u tom rječniku sinonimne imenice *borba* i *boj* (str. 92.) od kojih su tvoreni pridjevi *borbeni* i *bojni*) mogu upotrijebiti u nazivima *borbeno/bojno/ratno sredstvo* itd. Samo kada je riječ o nazivu proizvoda 'koji mogu uzrokovati smrt, oštećenje zdravlja ljudi i životinja, uništenje biljaka, a njihova je uporaba u ratu zabranjena međunarodnim konvencijama' (Šonje) u dvočlani naziv ulazi pridjev *bojni*, ne i *borbeni* (dakle *bojni otrov*, a ne *borbeni otrov*). Ako se uzme u obzir da su u značenju onoga koji se odnosi na *boj/borbu* pridjevi *bojni/borbeni* sinonimni, za nazivoslovne promjene (*bojna spremnost* → *borbena spremnost*, *bojni moral* → *borbeni moral*, *bojna situacija* → *borbena situacija*, *bojno djelovanje* → *borbeno djelovanje*) u vežećem Kaznenom zakonu nema opravdanja. I stari je Kazneni zakon nazivljem već bio usklađen s hrvatskom jezičnom normom, novim se Kaznenim zakonom nije trebalo mijenjati ono što ima svoju nazivoslovnu ukorijenjenost i standardnojezičnu prihvaćenost.

Uz to valja reći da se novim Kaznenim zakonom uveo osobito sporan naziv *bojeva spremnost* na mjestu *bojne spremnosti* iz staroga Kaznenoga zakona. Začudno je upravo to da zakonopisac nije u tom nazivu posegnuo za zamjenom pridjeva *bojni* pridjevom *borbeni* kao što je to učinio u ostalim dvočlanim nazivima. U Šonjinu rječniku, kako je već navedeno, uz pridjev *bojevi* upućuje se na normativno prihvatljiviji pridjev *bojni*. Da pridjev *bojevi* ne pripada hrvatskom jeziku upozorava i Brodnjakov razlikovni rječnik: pridjev *bojev* u tom je rječniku zamijenjen pridjevima 'bojni, bojovni, ²borbeni' (str. 42.).

Najnovijim se izmjenama Kaznenoga zakona posegnulo za zamjenom normativno posve prihvatljivih dvočlanih naziva tvorenih pridjevom *bojni*. Izmjenama i dopunama Kaznenoga zakona postigla se usklađenost s propisima Europske Unije, ali se, na žalost,

nazivoslovnom izmjenom *bojna spremnost* → *bojeva spremnost* nije postigla usklađenost s hrvatskom jezičnom normom. U ostalim se nazivoslovnim izmjenama mijenjalo ono što odgovara hrvatskom jezičnom, a time i nazivoslovnom sustavu.

Jadranka Mlikota

OSVRTI

USPOMENA NA STJEPANA IVŠIĆA

atedru kemije na Veterinarskom fakultetu preuzeo sam 1977. s obvezom da osnujem uz kemiju predmet Biokemija, što sam i učinio. Moje tadašnje stalno radno mjesto bilo je na Fiziologiji zagrebačkoga Medicinskog fakulteta gdje sam postigao *veniam legendi* iz fiziološke kemije obranivši habilitacijsku radnju pred Vijećem Medicinskoga fakulteta. Poslijedoktorski studij obavio sam u Njemačkoj gdje sam dvije godine držao docentsku stipendiju Zaklade Alexander von Humboldt.

Na Zavodu sam se upoznao s gospodinom prof. dr. Adolfom Režekom kojemu je, po starom dobrom običaju, ostao na raspolaganju njegov kabinet. Režek je od 1973. bio u mirovini, ali je bio u znatnom *obrtaju*, mnogi su mu dolazili. Prihvatio me je i dolazio bi svaki dan u 15 sati, kad su službenici odlazili kući, na prag mojega uvijek širom otvorenog kabineta. Bio je sugovornik *par excellence*, a bistrili smo ponajviše tri teme od kojih je jedna bila hrvatski jezik. Bio je velik znalac u tome i mnogo sam od njega naučio. Malo po malo, saznao sam da ga je vezivalo prisno i nerazdruživo prijateljstvo sa Stjepanom Ivšićem koji mu je čak bio i vjenčani kum. Već sam otprije poznao Režekovu Organsku

kemiju iz godine 1949. koja je među nama kemičarima bila na glasu kao najbolja organska kemija. Režek ju je objelodanio kao udžbenik organske kemije za medicinare i taj je već imao uporišne točke za biokemiju. Onda sam saznao da je rukopis toga učevnog štiva pregledao Ivšić; redigirao je i dosljedno pohrvatio. Želio bih sada ovdje izreći tvrdnju da smo mi prirodoslovci vrlo brižni u uporabi hrvatskoga jezika i da držim kako treba nas češće priuipitati za strukovni jezik a ne da nam prevoditelj napiše *sapunanje* umjesto *osapunjenje* za *saponifikaciju*.

Jednoga dana došao je Režek uzbuđen u Zavod i priča mi (godina je 1979.!) da je netom sreo Jonkea i da su razgovarali. Što su dva starine razgovarala i to uzbudljivo nisam saznao!

Aleksandar Lutkić

Napomena Uredništva: potaknut člankom u prošlom broju Jezika o Stjepanu Ivšiću, javio nam se dugogodišnji naš čitatelj, od 1977., prof. dr. sc. Aleksandar Lutkić pišući nam o svojoj uspomeni na Stjepana Ivšića. Budući da pismo donosi manje poznate pojedinosti iz široke Ivšićeve djelatnosti, smatrali smo da je korisno objaviti ga.